

Л.О.Савченко, Л.В.Бешевець

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В статье рассматриваются вопросы формирования общечеловеческих ценностей старшеклассников на уроках украинской литературы.

The article deals with some problems of value orientations in schoolboy life. The analysis of value orientations in pupil life in higher educational establishments of pedagogy is provided.

Постанова проблеми. В умовах демократизації,

духовно-інтелектуального відродження українського народу, зростання культурно-просвітницької активності мас, гуманізації та гуманітаризації реформованої освіти, росту національної самосвідомості суспільства активізується проблема духовного збагачення, переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є формування загальнолюдських цінностей у школярів.

У вітчизняній науці проблема цінностей знайшла своє відображення в філософській (О.Дробницький, С.Попова, Л.Столович, В.Тугарінов та ін.), соціологічній (А.Здравомислов, В.Оссовський, А.Ручка, В.Ядов та ін.) та у психолого-педагогічній літературі (Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Кікнадзе, Н.Кон, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн, Д.Узнадзе та ін.).

Педагогічні аспекти проблеми формування, розвитку ціннісних орієнтацій розглянуто та проаналізовано за різними напрямками: аксіологічним (О.Булінін, В.Гриньова, М.Нікандров, В.Повзун, А.Серий, В.Сластьонін, Т.Смирнова та ін.), діяльнісним (В.Анненков, Т.Брайченко, С.Вершловський, В.Воронцова, Н.Нікітіна, С.Новікова, З.Павлутенкова, Л.Разживіна, В.Тамарін, С.Хмара, М.Чорнобаєва, Є.Шиянов та ін.), особистісним (В.Дзюба, О.Медведенко та ін.), системним (Є.Андрієнко, І.Лушніков, М.Ситнікова, О.Ярмоленко та ін.).

Роль та вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлені в працях Є.Барбіної, І.Беха, А.Богуш, М.Боришевського, В.Бутенка, Т.Бутківської, І.Зязюна, Л.Крицької, Л.Ломако, Л.Савченко, В.Струманського, Р.Скульського, І.Тараненко, Л.Хомич та ін.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатня її розробка, необхідність подолання визначених суперечностей і зумовили вибір теми дослідження.

Мета статті. Вивчити та перевірити засоби формування загальнолюдських цінностей у старшокласників при вивченні

української літератури в сучасній загальноосвітній школі.

Загальнолюдські цінності тісно пов'язані з духовними джерелами. Багато в чому вони пов'язані з моральним законом, що властивий тільки людській природі. Загальнолюдські цінності – це ті цінності, що приймають усі люди, їхня переважна більшість. Таке визначення, звичайно, об'ємне.

З давніх часів майже всі мислителі - аж ніяк не тільки педагоги - зверталися до проблеми виховання фундаментальних чеснот. Багато чого про це сказано в релігійних книгах — Біблії, Корані, Євангелії й інших. Так, у заборонах і заповідях П'ятикнижжя, особливо в Декалогу - десятих заповідях, що, за переказом Бог передав людям через пророка Мойсея, характерно вже те, що менша частина - чотири перших - є власне релігійними, тобто визначають відношення людини до Бога. Шість наступних заповідей визначають ставлення між людьми і через свою загальність практично є загальнолюдськими цінностями. Цей поділ відбитий і тим, що заповіді були написані на двох окремих скрижалях (дошках).

У заповідях Ветхого Завіту християнство доповнило загальнолюдські цінності ученням про любов до ближнього, послідовно це закладено в Нагорній проповіді Ісуса Христа. Роби з іншими так, як ти хотів би, щоб чинили з тобою - у цьому основна, хоча і не вся суть християнської любові як загальнолюдської цінності. Поступальний рух історії, турбота про самозбереження змусили людство якимось зближати позиції окремих груп, взаємно враховувати інтереси один одного, приймати документи, в яких робиться спроба узаконити систему цінностей, що повинні бути визнані усіма.

Вагомі думки, пов'язані з утвердженням загальнолюдського, були висловлені філософами В.Соловйовим, М.Бердяєвим, М.Федоровим. Вони наполегливо відстоювали ідею про єдність людського роду, цілісність світової історії. Різні групи людства, незважаючи на національну ворожнечу, релігійну і станову, живуть одним життям у силу неподоланого зв'язку, що визначає знання один одного, безперервні політичні, наукові, торговельні зв'язки. У глибоких роздумах видатних філософів ХІХ ст. висловлені ідеї єдності, нероздільності людини і людства, високий моральний

пафос “філософії загальної справи”. М.Федоров вважав, що створення правового суспільства дуже важливо, але важливіше від усього - об'єднання всіх людей загальною справою. В.Соловйов вважав, що людина не тільки сходинка в процесі збирання Всесвіту на шляху до єдності після таких сходинок, як мінеральне, рослинне, тваринне царство. Вона - духовний центр світостворення, вона повинна “з'єднати світ з Богом”. Примусово об'єднати людей неможливо. Необхідно, щоб люди залишили у спокої свої права, припинили суперечки і виконали свою історичну місію — об'єднатися шляхом єднання всіх церков, а потім і всіх людських стосунків взагалі.

Загальнолюдські цінності є надбанням усієї світової цивілізації. Вони здобуті поступовим рухом людства. Становлення системи загальнолюдських цінностей пов'язане з іменами французьких матеріалістів XVIII ст. Ламетрі, Вольтера, Гольбаха, Гельвеція, Дідро. Незважаючи на те, що термін „загальнолюдські цінності” в їхніх творах не використовувався, своїми працями вони поклали початок формування гуманістичного світогляду, в якому найвищими цінностями є людина та її щастя. Такі ж ідеї пронизують їх фундаментальні праці “Людина машина” Ламетрі, “Розмова Даламбера і Дідро”, “Філософські думки” Дідро, “Система природи” Гольбаха, “Про розум” і “Про людину” Гельвеція, філософські твори Вольтера. Великий інтерес викликають досліджені ними питання про причини поширення ідей жорстокості і людиноненависті, з одного боку, і загальнолюдські цінності доброти і співчуття, з іншого. Гострота їх гуманістичної думки була спрямована на пошуки шляхів досягнення гармонії в суспільстві, яка базується на справжній гуманній моралі, на загальнолюдських цінностях.

В основі оновленої системи загальнолюдських цінностей стоїть людина як центр історичного процесу, як соціально активна особистість, відкрита до сприйняття великих цінностей духовної культури. Таким чином, згідно терміну “загальнолюдські цінності” найвища цінність - це людина.

Експерименти з даної проблеми проводились на базі середньої школи №4 м.Кривого Рогу в 11-х класах. Була проведена дослідницька робота, мета якої полягала в тому, щоб визначити стан проблеми використання різноманітних форм

уроків української літератури як засобу формування загальнолюдських цінностей учнів, з'ясувати ставлення старшокласників до навчання.

Результати анкетування показали, що 60% учителів знають і розуміють поняття „загальнолюдські цінності” і намагаються застосовувати на практиці завдання та ситуації в міру своїх можливостей. Також багато залежить від рівня підготовленості класу, 15% учителів вважають, що краще проводити спеціально створені ситуації з формування загальнолюдських якостей у творчих класах, де учні мають високий рівень підготовки, 20% учителів недостатньо розуміють призначення створених ситуацій та завдань з формування загальнолюдських цінностей і схильються до традиційних уроків, під час проведення яких можна підвищити рівень сформованості загальнолюдських якостей учнів та підняти результативність знань і стимулювати пізнавальний інтерес.

5% учителів розуміють поняття і погоджуються з доцільністю використання спеціально створених ситуацій та завдань з метою виявлення сформованості загальнолюдських якостей на уроках, намагаються вводити їх у шкільну практику.

При визначенні змісту дослідної роботи ми виходили з того, що підвищити рівень сформованості загальнолюдських цінностей можна шляхом використання на уроках різноманітних ситуацій, завдань, активності учнів, нестандартних форм організації навчання.

Під час дослідно-експериментальної роботи слід звернути увагу на дотримання педагогічних умов, що підвищують ефективність засобами української літератури: 1) застосування особистісного підходу, 2) вивчення вихованості загальнолюдських якостей на уроках української літератури, 3) позитивний емоційний клімат на уроці.

У ході експерименту ми намагалися виконати такі завдання:

- підвищити рівень сформованості загальнолюдських якостей;
- розвивати інтерес до уроків української літератури;
- формувати в учнів моральні якості українського народу, національні традиції;
- вміння аналізувати ситуації і бачити “добро – зло”;

“прекрасне – огидне”, “мир – війна” та інші.

- розробити серію уроків з теми “Літературний процес ХХ с. (1960-1990 рр.)

Метою дослідницької роботи є:

- підвищити рівень знань учнів;
- підвищити інтерес до вивчення творів українських письменників, які творили у 1960–1990 рр.;
- формування загальнолюдських цінностей у старшокласників.

Зіставляючи результати формуючого експерименту з констатуємим, приходимо до висновку, що запропонована програма створює умови для формування загальнолюдських цінностей учнів, зростання стійкого інтересу до творів українських письменників. Як показало опитування учнів, після експерименту 30% учнів сказали, що запропоновані уроки – це засіб підвищення оцінки, інші 40% винесли на перше місце можливість виявити себе з позицій загальнолюдських цінностей. Дізналися про цікаве, що виходить за обмеження шкільної програми – 20%; 10% учнів відмітили можливість самостійних дій. Багатьох зацікавила нетрадиційність уроків, незвичне оформлення кабінету, робота з додатковими джерелами знань.

Після проведення формуючого експерименту ми з'ясували, що значно підвищився рівень пізнавального інтересу учнів до вивчення творів українських письменників, які працювали у 1960–1990 роках, а саме: В.Симоненка, Д.Павличка, Л.Костенко, В.Стуса та інших. Дані свідчать, що у більшості учнів значно підвищився інтерес до вивчення української літератури. Учні стали з цікавістю, бажанням готуватися до уроків, виконувати випереджаюче завдання підібрати різноманітну цікаву інформацію до уроків. Багато учнів записалися до клубу „Українознавець”, щоб краще пізнати навколишній світ.

На уроках такого типу учні також мають можливість стати співавтором учителя, виявити свою винахідливість.

Таким чином, використання на уроках української літератури запропонованих нами форм навчання забезпечує розвиток пізнавальних інтересів учнів як одного з вирішальних факторів підвищення ефективності формування

загальнолюдських цінностей старшокласників.

Пізнавальна діяльність учнів експериментального класу активізувалась за допомогою ситуацій, завдань, вправ, бесід. На кожному уроці української літератури працювали над удосконаленням в учнів умінь вести розмову, яка розкриває загальнолюдські цінності особистості. Задля цього широко використовували поетапну методику формування загальнолюдських цінностей.

Анкетування показало, що у 45% учнів виявлено потребу розвивати свої загальнолюдські якості (ставлення до Батьківщини, до інших народів, гуманність та інші), це можливо на уроках української літератури. З 30% до 41% підвищилось почуття значущості загальнолюдських цінностей, як показника розуміння старшокласниками розвитку моральних і духовних цінностей людини, прагнення до демократії, справедливості. Підвищився емоційний настрій, покращилась атмосфера у колективі, а це говорить про результативність нашої дослідної роботи. У контрольному класі, де не проводились уроки, які сприяють формуванню загальнолюдських цінностей, вище згадані показники майже не змінилися.

Висновки. Ефективність дослідної роботи показала, що використання різноманітних ситуацій, нетрадиційних форм навчання якісно підвищує рівень знань учнів, значно зростає пізнавальна діяльність. Учні з більшим оптимізмом і бажанням йдуть на уроки української літератури, з відповідальністю готують домашнє завдання. При цьому вони намагалися здивувати інших учнів своєю поінформованістю та ерудицією.

Надалі ця робота потребує розробок як теоретичних, так і методичних, пов'язаних з індивідуальною роботою з формування загальнолюдських цінностей особистості.

Література

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации личности и проблема их формирования.// Советская педагогика.-1981.- №8.-С.61-69.
2. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. - Харьков, 1988.-177 с.
3. Бадюл С.С. Професійно – педагогічні цінності як психолого-педагогічна основа процесу становлення майбутнього

вчителя початкових класів. // Рідна школа .-36.-2002.- С.14-15.

4. Богуш А.М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. //Виховання і культура. - 2001. -31.- С. 5-8.

І.В.Лов'янова

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В статтє проанализирована суцність поняття «компетентність» и характеристики компетенцій в отечественной и зарубешной педагогической науке и практике. Автором рассмотрены специфические черты личностно-ориентированного обучения, обуславливающие его как фактор формирования одной из ключевых компетенцій – умения учиться, и предложены средства обучения, влияющие на формирование интеллектуальной сфєры личности.

In article is analyzed essence of the notion "competence" and features competency in domestic and foreign pedagogical science and practice. The author considers specific groups of the personality-oriented education which caused it as factor of the shaping one of the key competency - a skills to learn. Also the author offers a facility of the education, influencing upon shaping the intellectual sphere of personality.

Постановка проблеми. Аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн показує, що одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Водночас уміння вчитися розглядається як ключова компетентність загальної середньої освіти. Необхідність поєднання актуальних і перспективних потреб учнів у навчальному процесі об'єктивно вимагає поєднання в змісті, організації та методиках адаптивних і випереджальних функцій шкільної освіти. Ефективніше реалізувати ці завдання допоможе